

Bartha Krisztina

Kétnyelvű kisiskolás gyermekek beszédfeldolgozási folyamatai (Sipos Márta)

ERDÉLYI MÚZEUM EGYESÜLET. PARTIUM KIADÓ. KOLOZSVÁR. 2016. 144 OLDAL

A könyv a szerző doktori disszertációjának változata, amelyben a nagyváradi kisiskolások beszédfeldolgozásának a folyamatát vizsgálta. A mű hiánypótló kutatáson alapszik, mivel Románia területén, magyar-román vonatkozásban nem folytak ilyen jellegű pszicholingvisztikai kutatások. Keveset tudunk azokról a gyermekekről, akik vegyes házasságban születtek, valamint azokról, akik magyar családban nevelkednek, de román tannyelvű iskolába járnak.

A kötet hét fejezetre tagolódik. Az első két fejezetben az elméleti megalapozásról, majd a többi fejezetben célokról és a hipotézisekről, az adatközlőkről, az anyagokról, a módszerekről, az eredményekről és a következtetésekről olvashatunk. A bevezetésben a kétnyelvűség fogalmának meghatározásait gyűjtötte össze Bartha Krisztina, rendszerezve, osztályozva őket. A szerző állásfoglalása szerint is az tekinthető kétnyelvűnek, aki a mindennapi érintkezéseiben két vagy több nyelvet társadalmi és nyelvi szükségleteinek megfelelően rendszeresen használ. A kétnyelvűséghez szorosan kapcsolódik a kódváltás, a kódváltás és a nyelvi interferencia, amelyek adott esetben természetesnek tekinthető jelenségek. Az egyéni kétnyelvűség kialakulásának számos oka lehet, például a migráció, a bevándorlás, a szoros érintkezés más nyelvi csoportokkal, de nem szabad a motivációt sem figyelmen kívül hagyni, mivel ez erősen befolyásolja a nyelvelsajátítást. Ez a folyamat bizonyos erőfeszítést igényel az egyéntől, hiszen arra kell törekednie, hogy a nyelvmegtartás egyensúlyban legyen a nyelvelsajátítással. A pszicholingvisztikai megközelítés szerint a második nyelv aktivizálja a jobb agyféltekét, az elsajátítás során a két agyfélteke működése már kiegyensúlyozódik. A balansz kétnyelvűek kognitív rendszere jobban működik, figyelmi készségeik fejlettebbek az egynyelvűekénél. A gögicselés szakaszában már észrevehető, hogy a gyermek egy- vagy kétnyelvű családból származik, mivel mindkét nyelv hanglejtéseivel gögicsél, és holofrázisai ezeken a nyelveken jelennek meg. A későbbiekben a gyermek képes lesz differenciálni, ejtethet azonban köztes nyelvi hibákat is, ilyen például a produkcióbeli megkülönböztetés, az [ö] és [ä] hangok keverése. A romániai anyanyelvi közoktatásban a román nyelvet alsó tagozaton kezelik csak idegen nyelvként, a felső tagozaton már anyanyelvi szintű megnyilvánulást várnak el a diákoktól. A kétnyelvű diákok esetében gyakran sérül annak a nyelvnek a tudásszintje, amelyen nem tanulnak, mivel ennek az igénybevétele csökken. Számukra kidolgozott tanterv szerint kellene az oktatást megszervezni.

A *Beszédészlelés és a beszédmegértés folyamata* című fejezetben beszédmegértési modelleket ismerhetünk meg, továbbá bepillantást nyerhetünk a beszédmegértés és a nyelvelsajátítás folyamatába egy- és kétnyelvű gyermekek esetében, valamint betekinthezünk beszédfeldolgozási folyamataik kutatásába. A harmadik fejezetben a kutatás céljait és hipotéziseit határozza meg a szerző. A kutatás célja a romániai, kétnyelvű környezetben élő, alsó tagozatosok magyar nyelvi beszédfeldolgozási folyamatainak megismerése a családtípus és a tannyelv függvényében. További célként megjelenik, hogy a beszédfolyamatok vizsgálata és a célirányos fejlesztés fontos a hatékony tanulásban.

A kutatásban 2013 januárja és 2014 májusa között négy román tannyelvű, magyar tagozattal is rendelkező nagyváradi iskola diákjai vettek részt. A szerző 136 diákkal végezte el a tesztelést, két csoportba bontva őket aszerint, hogy az oktatási nyelv magyar vagy román. A csoportok alcsoportra

bolmanak annak függvényében, hogy magyar–magyar vagy magyar–román családba tartoznak-e a gyerekek. Minden egyes alcsoportban 34 tanulót tesztelt a kutató, az adatközlők életkora 7–11 év között volt. Bartha Krisztina a GMP-diagnosztika beszédészlelésre és beszédmegértésre vonatkozó tesztjeivel dolgozott. Minden egyes gyermekkel külön foglalkozott: a diákok 50 perces tesztelésen vettek részt, amely általában megszakítás nélkül történt, bár előfordult kisebb megszakítás is, amikor spontán párbeszédre kerülhetett sor. A tesztelések elején a kutató felmérte, hogy a gyermekek milyen nyelven beszélnek az édesanyjukkal, illetve az édesapjukkal. A válaszok a családon belüli nyelvi attitűdre is következtetni engednek. A fent említett négy csoportba osztott diákok többsége az édesanyjukkal magyarul beszél, bármilyen családtípusban is éljenek. Az anyák megkönnyítik a családon belüli kommunikációt azzal, hogy ők váltanak nyelvet a megértés érdekében, míg az apák a saját anyanyelvükön nyilatkoznak meg.

A nyelvi preferencia kérdéskörébe tartozó kutatás eredménye azt mutatja, hogy a magyarul tanuló, magyar családból származó gyermekek, valamint a román tagozatos, magyar egynyelvű családokból jövő tanulók a magyar nyelvet preferálják a románnal szemben, ám a vegyes családokban élők mindkét nyelvet szívesen használják. A beszédészlelési tesztek adatai szerint a fonetikai észlelés közelíti meg a leginkább elvárt teljesítményt, ezt a szóazonosítás és a mondatazonosítás akusztikai-fonetikai észlelése követi. A legnagyobb elmaradás a fonológiai észlelésben van. A beszédmegértési tesztek eredményei is elmaradást mutatnak az átlagtól, de fontos megjegyezni, hogy ezeket az elmaradásokat nem befolyásolta a tanulás nyelve és az otthon használt nyelv sem. A rövid távú memória vizsgálata során az átlaghoz képest minimális eltérések jelentek meg mind a verbális, mind a vizuális emlékezetet tekintve.

Fontos felvetése a kötetnek, hogy mennyire befolyásolja a családtípus és az iskolatípus a gyermekek tanulási eredményeit. A zajbeli mondatazonosításánál, a zajbeli szóazonosításánál, a szűrt frekvenciájú mondatok, illetve a gyorsított mondatok felismerésénél a legjobban teljesítő diákok azok a magyarul tanuló adatközlők voltak, akik magyar családból származnak, míg a magyar nyelven tanuló, vegyes házasságból származó diákok és a román nyelvű oktatásban részesülő, egynyelvű tanulók eredményei szinte megegyeznek. Ezzel szemben a legrosszabb eredményeket azok a gyermekek érték el, akik bár magyar–magyar családból származnak, de román tannyelvű osztályba járnak, vagy a családi környezetük kétnyelvű.

A beszédértési részfolyamatokban, a beszédhang-differenciálás, illetve a transzformáció észlelésének vizsgálata során senki sem ért el gyenge teljesítményt, de itt is kimutatható, hogy a magyar tannyelvű intézményben a magyar családból származó diák teljesítménye a legjobb, a legrosszabbul teljesítők pedig a román tagozaton tanuló vegyes családból származó tanulók. A beszédértés átlageredményei is azt tükrözik, hogy a magyar tannyelven tanuló magyar családból származó gyermekek jobban teljesítenek a többi csoporthoz képest. Őket követik a magyarul tanuló kétnyelvű családból származó diákok, majd a román nyelven tanuló magyar diákok, a sort pedig a román osztályba járó, vegyes házasságban születettek zárják.

A verbális és a vizuális rövid távú emlékezetet mérő tesztek eredményei a családtípusra lebontva azt mutatják, hogy a magyar nyelven tanuló, magyar családból származó diákok verbális és vizuális memóriája nem áll számottevő kapcsolatban sem egymással, sem más működéssel. A magyar tagozatos vegyes családból származó diák vizuális és verbális emlékezete szorosan összefügg. A román nyelven tanuló, de magyar családban nevelkedő tanulóknál ez a kétféle memória közepesen erős kapcsolatot mutat.

A kutatás eredményei azt igazolják, hogy a beszédészlelési és a beszédmegértési folyamatokban elmaradás fedezhető fel az átlageredményekhez képest. A magyarul tanuló, magyar–magyar családból származó gyermekek eredményei megközelítik a standardot, a legnagyobb elmaradást pedig a románul tanuló vegyes családtípusból származó gyermekek mutatják. Továbbá az életkor előrehaladtával a beszédészlelési és a beszédmegértési folyamatokban és részfolyamatokban nem minden csoport

esetében mutatható ki szignifikáns fejlődés. Ebből következően az a feltételezés is bebizonyosodott, miszerint a hibatípusok nem tértek el egymástól a különböző csoportokban.

A vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy sem az iskolai rendszer, sem a pedagógus, sem a szülők nincsenek felkészülve a kétnyelvű családból származó diákok oktatására. Olyan programokra lenne szükség, amelyek segítik a gyermek mindkét nyelvének a megtartását és fejlesztését. A kötetben pszicholingvisztikai betekintést kaphat az olvasó a kétnyelvűség különböző fázisaiban lévő gyermekek magyar nyelvi beszédészlelési és beszédmegértési folyamataiba. Szociolingvisztikai szempontból adatokhoz jutunk arra vonatkozólag, hogy milyen arányban vannak jelen a nagyváradi magyar gyermekek a román tannyelvű osztályokban. Oktatáspolitikai szempontból pedig azért fontos ez a kötet, mert felhívja a figyelmet a balansz kétnyelvűség megtartásának a lehetséges modelljére, ugyanakkor a kutatási eredmények oktatási-nevelési szempontból rámutatnak a beszédfeldolgozási folyamatok fontosságára az írott nyelv elsajátításában. A könyv egyetemi hallgatók számára kiváló segédletet nyújthat a kétnyelvű beszédmegértés tanulmányozására. A kutatási eredményeit kezdő és gyakorló pedagógusok egyaránt használhatják saját munkájuk megtervezésében, hiszen a beszédfeldolgozás működése kihat a diákok teljesítményére.

Sipos, Márta: Speech processing of bilingual children in early school year

Az írás szerzőjéről

Bányai-Sipos Márta Katalin

magyar nyelv és irodalom szakos tanár, Szent István Általános Iskola, Szentjobb (Románia)
sipos_marti[kukac]yahoo.com